

PEŁNOMOCNIK OSOBY NIEBĘDĄCEJ STRONĄ W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM

MARTA KOLENDOWSKA - MATEJCZUK*

DOI: 10.26399/iusnovum.v20.2.2026.15/m.kolendowska-matejczuk

STRESZCZENIE

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza aktualnej problematyki odmowy dopuszczenia do postępowania przygotowawczego pełnomocnika osoby niebędącej stroną na podstawie ocennych i niejasnych przesłanek z art. 87 § 3 Kodeksu postępowania karnego, przy jednoczesnym braku możliwości zaskarżenia do sądu decyzji odmownej prokuratora w tym zakresie, co nie spełnia standardów konstytucyjnych i międzynarodowych. *De lege ferenda* proponowana jest zmiana powołanego przepisu, która wyeliminuje powyższe naruszenia.

Słowa kluczowe: pełnomocnik, osoba niebędąca stroną, postępowanie przygotowawcze, zażalenie, interes w postępowaniu

ATTORNEY OF A PERSON WHO IS NOT A PARTY TO PREPARATORY PROCEEDINGS

ABSTRACT

The subject of this study is an analysis of the current issue of refusing to allow the attorney of a person who is not a party to participate in preparatory proceedings on the basis of the evaluative and unclear grounds set out in Article 87 § 3 of the Code of Criminal Procedure, combined with the lack of any possibility of appealing to the court against the prosecutor's decision refusing permission in this respect, which does not meet constitutional and international standards. *De lege ferenda*, it is proposed that the cited provision be amended, which will eliminate the above violations.

Keywords: attorney, person not being a party, preparatory proceedings, complaint, interest in the proceedings

* dr hab., prof. Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie (Polska), e-mail: mkolendowska-matejczuk@ewspa.edu.pl, ORCID: 0000-0002-2440-155X

W postępowaniu przygotowawczym podejrzany może działać za pomocą upoważnionego obrońcy z wyboru bądź ustanowionego obrońcy z urzędu. Natomiast strona inna niż oskarżony może ustanowić pełnomocnika (art. 87 § 1 k.p.k.)¹. Podobnie ustawodawca przyjął, że pełnomocnika może ustanowić także osoba niebędąca stroną postępowania, jednakże w tym ostatnim przypadku ustawodawca wprowadził dodatkowy warunek, tj. jeżeli wymagają tego jej interesy w toczącym się postępowaniu (art. 87 § 2 k.p.k.). *A contrario* Sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może odmówić dopuszczenia do udziału w postępowaniu pełnomocnika osoby niebędącej stroną postępowania, jeżeli uzna, że nie wymaga tego obrona interesów tej osoby (art. 87 § 3 k.p.k.).

Pełnomocnikiem osoby niebędącej stroną postępowania, w myśl art. 88 § 1 k.p.k., może być adwokat lub radca prawny². Jak zasadnie podkreśla się w literaturze przedmiotu, ustawodawca nie przewidział pełnomocnictwa obligatoryjnego³. W doktrynie istnieją natomiast rozbieżności co do tego, czy osoba niebędąca stroną postępowania może domagać się ustanowienia pełnomocnika z urzędu. Z jednej strony podnoszone są poglądy, że prawo ubogiego nie przysługuje osobie, która w toczącym się postępowaniu nie posiada statusu strony procesowej⁴. Z drugiej – wskazuje się, że żądać ustanowienia pełnomocnika mogą zarówno uprawniona strona, jak i inna osoba, albowiem art. 88 § 1 k.p.k., odsyłający do odpowiedniego stosowania art. 78 § 1 k.p.k., nie różnicuje podmiotów składających takie żądanie, co oznacza, że może wystąpić z takim żądaniem każdy podmiot uprawniony do ustanowienia pełnomocnika – i w moim przekonaniu należy podzielić w pełni ten pogląd⁵.

Do kręgu osób niebędących stronami, które mogą ustanowić pełnomocnika w postępowaniu przygotowawczym, zaliczyć niewątpliwie należy zatrzymanego, osobę udzielającą poręczenia majątkowego, osobę, której w toku postępowania przygotowawczego przysługuje zażalenie na postanowienie, zarządzenie lub czynność

¹ Dyspozycja art. 87 § 1–3 k.p.k. odnosi się również do stron postępowania innych niż oskarżony, a także do fazy postępowania sądowego, jednakże z racji tematu przedmiotowej publikacji uwaga skupiona zostanie w zasadniczej mierze na stosowaniu ww. przepisu na etapie postępowania przygotowawczego i do osoby niebędącej stroną w postępowaniu przygotowawczym.

² Do pełnomocnika stosuje się odpowiednio przepisy art. 77, art. 78, art. 78a, art. 81 § 1a–2, art. 81a § 1–3, art. 83, art. 84, art. 86 § 2 oraz przepisy wydane na podstawie art. 81a § 4 k.p.k., a w kwestiach nieunormowanych przez przepisy Kodeksu postępowania karnego, zgodnie z art. 89 k.p.k. stosuje się odpowiednio przepisy obowiązujące w postępowaniu cywilnym.

³ Por. R.A. Stefański, *Pełnomocnik w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 2, s. 52–53; por. także np. J. Zagrodnik, M. Burdzik, w: S. Głogowska, J. Karaźniewicz, M. Klejnowska, N. Majda, I. Palka, K. Sychta, K. Żyła, J. Zagrodnik, M. Burdzik, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024, art. 87, LEX/el. 2024.

⁴ Tak K. Eichstaedt, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2025, art. 87; E. Bieńkowska, *Pokrzywdzony w postępowaniu karnym po zmianach z dnia 11 marca 2016 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 10, s. 6–26.

⁵ R.A. Stefański, *Pełnomocnik w procesie...*, op. cit., s. 52–53, i jednocześnie, jak wskazuje powołany Autor, decyzja prezesa w przedmiocie przyznania lub odmowy przyznania pełnomocnika z urzędu dla osoby niebędącej stroną nie rozstrzyga przesłanek z art. 87 § 2 k.p.k., tj. czy wymaga tego interes osoby niebędącej stroną, albowiem ta materia zarezerwowana jest dla prokuratora i sądu rozstrzygającego w zakresie dopuszczenia lub nie pełnomocnika takiej osoby do czynności postępowania.

Co do instytucji pełnomocnika z urzędu w procesie karnym – por. także postanowienie SN z 16.11.2000 r., I KZP 32/00, OSNKW 2000, nr 11–12, poz. 98.

naruszająca jej prawa, świadka, w tym przesłuchiwanego w trybie art. 183 k.p.k., a także świadka anonimowego lub świadka koronnego, czy osobę podejrzaną⁶. Jest to wyliczenie przykładowe, niezawierające wszystkich przypadków, które może pomieścić art. 87 § 3 Kodeksu postępowania karnego, o czym szerzej poniżej.

Jednakże już wskazany powyżej przykładowy krąg osób niebędących stronami, które mogą ustanowić pełnomocnika w postępowaniu przygotowawczym, determinuje, że rola pełnomocnika takich osób może być doniosła z perspektywy ochrony ich praw w postępowaniu przygotowawczym. Pełnomocnik może bowiem reprezentować interesy osób, które mogą lub już pozostają w orbicie zainteresowania organów ścigania. Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, przyznanie określonej osobie uprawnień w procesie karnym już samo przez się powinno dawać możliwość korzystania przez nią z fachowej pomocy, tj. pełnomocnika, urealnijającej ich wykorzystanie, a wprzęgnięcie jej w tryby toczącego się procesu karnego wymaga stworzenia dla niej optymalnych warunków, w których będzie mogła wykonywać rolę, jaką wyznaczają jej przepisy prawa karnego procesowego, bez obaw o swoje interesy i ich zabezpieczenie⁷. W tym względzie, istotną rolę odgrywa pełnomocnik w trakcie czynności przesłuchania osoby niebędącej stroną postępowania w charakterze świadka – winien on czuwać nad przestrzeganiem dyspozycji art. 171 § 4, 4a i 5 k.p.k., tj. w zakresie zakazu zadawania pytań sugerujących osobie przesłuchiwanej treść odpowiedzi, ingerujących w tajemnice np. zawodowe, czy zakazu stosowania niedozwolonych metod przesłuchiwania. W tym celu pełnomocnik może np. żądać sprostowania protokołu czy składać oświadczenia do protokołu. Co istotne, osoba pozbawiona możliwości pomocy pełnomocnika może nie zrealizować swojego uprawnienia, zwłaszcza gdy w celu skorzystania z niego konieczna jest wiedza prawnicza⁸, w tym w zakresie oceny uprawnień z art. 183 § 1 k.p.k., który stanowi, że świadek może uchylić się od odpowiedzi na pytanie, jeżeli udzielenie odpowiedzi mogłoby narazić jego lub osobę dla niego najbliższą na odpowiedzialność za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe. Istnieje wątpliwość, czy pełnomocnik osoby niebędącej stroną może zadawać jej pytania w trakcie przesłuchania. Odpowiedź na powyższe, w moim przekonaniu, winna być pozytywna⁹ w świetle literalnego brzmienia art. 171 § 2 k.p.k.¹⁰, który nie zawęża możliwości zadawania pytań do pełnomocnika stron, jak czyni to chociażby art. 370 § k.p.k.¹¹, tym bardziej że – jak zasadnie podkreśla się w literaturze przedmiotu – nie znajduje uzasadnienia normatywnego

⁶ Por. i szerzej R.A. Stefański, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–166*, red. S. Zablocki, Warszawa 2017, LEX/el. 2017, art. 87.

⁷ Tak *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 87*, red. J. Zagrodnik, M. Burdzik, LEX/el. 2024 i pow. tam stanowiska doktryny.

⁸ Por. R.A. Stefański, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I...*, op. cit., art. 87.

⁹ Por. w tym zakresie pogląd L.K. Paprzyckiego, który wskazuje, że w postępowaniu przygotowawczym prawo takie przysługuje osobom uprawnionym do wzięcia udziału w czynności procesowej i oczywiście osobie przeprowadzającej tę czynność – L.K. Paprzycki, w: J. Grajewski, S. Steinborn, L.K. Paprzycki, *Komentarz aktualizowany do art. 1–424 Kodeksu postępowania karnego*, LEX/el. 2015, art. 171.

¹⁰ W myśl tego przepisu prawo zadawania pytań mają, oprócz organu przesłuchującego, strony, obrońcy, pełnomocnicy oraz biegli.

¹¹ W toku postępowania sądowego osobie przesłuchiwanej na wezwanie przewodniczącego pytania mogą zadawać w następującym porządku: oskarżyciel publiczny, oskarżyciel posiłkowy,

pogląd, że art. 171 § 2 k.p.k. musi być odczytywany wraz z art. 370 k.p.k.¹² Suma tych uprawnień pełnomocnika osoby niebędącej stroną w postępowaniu karnym, stanowiąca o jego doniosłej roli w procesie karnym, stanowi, że zagwarantowanie obecności takiego pełnomocnika postrzegane jest jako jeden z przejawów realizacji konstytucyjnej zasady demokratycznego państwa prawa¹³.

Tymczasem przesłanki ustanowienia pełnomocnika osoby niebędącej stroną w postępowaniu karnym są nieostre, a przez to ocenne, albowiem odnoszą się do bliżej niezdefiniowanego „interesu” osoby niebędącej stroną w toczącym się postępowaniu.

Zaakcentować należy, że pojęcie „interes”, na którym oparte jest uprawnienie ustanowienia pełnomocnika przez osobę niebędącą stroną w postępowaniu karnym, nie zostało ustawowo zdefiniowane. Definicji takiej nie odnajdujemy bowiem ani w art. 115 Kodeksu karnego, ani też w regulacjach Kodeksu postępowania karnego, mimo że ten ostatni posługuje się pojęciem „interes” w kilku regulacjach. Przykładem może być art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k., który odnosi się do celów postępowania karnego, wskazując, że muszą być w nim uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego, przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności; czy art. 76a § 1 k.p.k., stanowiący, że na wniosek oskarżonego, który nie ukończył 18 lat, podczas posiedzenia albo rozprawy z jego udziałem może być obecny jego przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której pieczęć oskarżony pozostaje. Jeśli oskarżony nie posiada przedstawiciela ustawowego lub osoby, pod której pieczęć pozostaje, albo przewodniczący uznał, że udział tych osób może prowadzić do naruszenia praw lub interesów oskarżonego, jest niecelowy ze względu na jego dobro, uniemożliwia przeprowadzenie posiedzenia albo rozprawy albo utrudnia je w istotny sposób, oskarżony może wskazać inną osobę pełnoletnią. Jeżeli oskarżony nie wskazał takiej osoby lub przewodniczący uznał, że jej obecność może prowadzić do naruszenia praw lub interesów oskarżonego, jest niecelowa ze względu na jego dobro, uniemożliwia przeprowadzenie posiedzenia albo rozprawy albo utrudnia je w istotny sposób, przewodniczący wyznacza asystenta rodziny, o którym mowa w art. 12 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2024 r., poz. 177, 742, 743, 858 i 1572); art. 85 § 1 k.p.k., w myśl którego obrońca może bronić kilku oskarżonych, jeżeli ich interesy nie pozostają w sprzeczności; czy art. 96 § 1 k.p.k., według którego strony oraz osoby niebędące stronami, jeżeli wykażą interes prawny w rozstrzygnięciu, mają prawo wziąć udział w posiedzeniu wtedy, gdy ustawa tak stanowi, chyba że ich udział jest obowiązkowy.

Brak też orzecznictwa sądowego, które wypełniałoby wskazane, nieostre kryteria z art. 87 § 3 k.p.k., na podstawie których organy procesowe mogłyby opierać swoje decyzje w przedmiocie ustanowienia pełnomocnika przez osobę niebędącą stroną w postępowaniu karnym.

pełnomocnik oskarżyciela posiłkowego, oskarżyciel prywatny, pełnomocnik oskarżyciela prywatnego, biegły, obrońca, oskarżony, członkowie składu orzekającego.

¹² Tak R.A. Stefański, S. Zabłocki, w: eidem, *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz do art. 167–296*, Warszawa 2019, art. 171, LEX/el. 2019.

¹³ M. Piech, *Odmowa dopuszczenia do udziału w postępowaniu pełnomocnika osoby niebędącej stroną*, w: *Kluczowe problemy procesu karnego*, red. P. Hofmański, Warszawa 2011, s. 323–332.

Wskazać jednakże należy, posiłkując się tezami orzeczeń wywiedzionych wprawdzie na gruncie prawa administracyjnego czy cywilnego, aczkolwiek mogących mieć w zasadniczym zakresie przełożenie również na instytucyjne prawa karnego, że interes ten nie może być abstrakcyjny, musi być realny, indywidualny i bezpośredni¹⁴. Musi mieć ścisły związek z daną osobą, a także z konkretnym procesem karnym¹⁵.

Podkreślić również wypada, że interes ten uwidacznia się w sposób bardziej wyrazisty w stosunku do osób, których pozycja procesowa może diametralnie zmienić się w toku procesu ze statusu świadka na status podejrzanego. Symptomem takiej sytuacji może być słuchanie świadka w postępowaniu przygotowawczym w trybie art. 183 k.p.k. Niewątpliwie interes taki konkretyzuje się w chwili zatrzymania osoby, tj. w momencie pozbawienia jej wolności. Taki interes przypisać należy również osobom, których prawa w postępowaniu przygotowawczym zostały bezpośrednio naruszone lub zagrożone – mowa tu np. o osobie, której w trakcie postępowania przygotowawczego zatrzymano rzeczy, nałożono kary porządkowe. Interes ten może się wreszcie uwidaczniać w wypadku osób mających szczególną pozycję w procesie karnym, z uwagi na ich narażenie w toku postępowania przygotowawczego. Mowa tu o świadkach anonimowych i świadkach koronnych, czy też świadkach niewładających językiem polskim i nieznających prawa polskiego¹⁶. Jest zatem grupa osób spoza kręgu stron procesu, których interesy w postępowaniu przygotowawczym są ewidentne na gruncie art. 87 § 3 k.p.k. Ale może zdarzyć się i tak, że ten interes nie będzie *prima facie* dostrzegalny, znany prokuratorowi, i należy zadać sobie pytanie, czy *a priori* należy odmówić dopuszczenia pełnomocnika takiej osoby niebędącej stroną do czynności procesowej? Może bowiem zdarzyć się i tak, że to świadek może mieć przesłanki i wiedzę w konkretnym procesie, że może znaleźć się w orbicie zainteresowania prokuratora w zupełnie innej roli, tj. podejrzanego, dlatego wnioskuje o dopuszczenie do czynności procesowej pełnomocnika, który ma za zadanie chronić jego interesy jako świadka podczas takiego przesłuchania, mimo że nie jest słuchany w trybie art. 183 k.p.k. Zadać należy sobie również pytanie, czy taki interes nie zachodzi z powodów czysto psychologicznych, w sytuacji, gdy świadek nie radzi sobie emocjonalnie z faktem wezwania do prokuratury i koniecznością złożenia zeznań w sprawie? Takie przykłady można mnożyć, w zależności od konkretnej sprawy.

Rekapitułując tę część wywodu, podzielić zatem należy poglądy prezentowane w literaturze przedmiotu, że w istocie brak jest obiektywnych kryteriów, którymi winien się kierować prokurator¹⁷, pozbawiając osobę niebędącą stroną możliwości ochrony swoich interesów przy pomocy pełnomocnika, zwłaszcza, że „interes” ten może nie być znany prokuratorowi, a jedynie osobie niebędącej stroną i jej

¹⁴ Por. postanowienie NSA z 22.10.2021 r., II GSK 900/21, LEX nr 3251800; por. także np. K. Gajda-Roszczyńska, *Udział podmiotów innych niż materialnie uprawnione jako stron w procesie cywilnym a kryterium interesu prawnego – zagadnienia wybrane*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 3.

¹⁵ Por. J. Lisińska, *Podmioty uprawnione do ustanowienia pełnomocnika w procesie karnym*, „Palestra” 2014, nr 7–8, wyd. el.

¹⁶ Por. ibidem.

¹⁷ A w postępowaniu sądowym sąd.

pełnomocnikowi, gdyż np. taktyka procesowa może stać na przeszkodzie jego ujawnieniu, i w związku z tym prokurator podejmuje decyzję na podstawie art. 87 § 3 k.p.k., *de facto* nie znając wszystkich okoliczności sprawy¹⁸.

Tym samym przepis art. 87 § 3 k.p.k. pozostawia w tym zakresie organom procesowym zbyt dużą swobodę decyzyjną, podczas gdy „odmowa dopuszczenia pełnomocnika na podstawie powołanego przepisu powinna być zawężona do sytuacji ewidentnych, w których oczywiste jest, że «włączenie» przykładowo wymienionych osób w tok procesu karnego nie pociąga za sobą żadnego zagrożenia dla ich interesów”¹⁹.

Jednocześnie, w przypadku gdy prokurator odmawia dopuszczenia do udziału w postępowaniu przygotowawczym pełnomocnika takiej osoby²⁰, wydaje w tym przedmiocie zarządzenie, na które nie przysługuje zażalenie do sądu, a jedynie na zasadzie art. 302 § 1 i 3 k.p.k. do prokuratora bezpośrednio przełożonego²¹.

W tym stanie rzeczy, w moim przekonaniu, wyłączenie sądowej kontroli orzeczeń prokuratora w przedmiocie odmówienia dopuszczenia w postępowaniu przygotowawczym pełnomocnika osoby niebędącej stroną może jawić się jako niezgodne z art. 45 ust. 1 w zw. z art. 77 ust. 2 Konstytucji RP, albowiem zamyka drogę sądową w wypadku wydania przez prokuratora decyzji odmownej, a jak wskazano powyżej, decyzja ta oparta jest na ocennych i niedookreślonych przesłankach, odwołujących się do bliżej niezdefiniowanego „interesu w toczącym się postępowaniu”²².

O zmianę przepisów w zakresie przyznania prawa do zaskarżenia tego typu decyzji do sądu od lat postulowali w swoich wystąpieniach z lat 2014, 2018²³, 2020 i 2024 kolejni Rzecznicy Praw Obywatelskich²⁴, wskazując – i mając na względzie dotychczasową linię orzeczniczą Trybunału Konstytucyjnego – że odmowa dopuszczenia przez prokuratora do udziału w postępowaniu przygotowawczym pełnomocnika osoby niebędącej stroną mieści się w pojęciu sprawy na gruncie art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, a także ingeruje w konstytucyjnie chronione prawa, i w tym stanie rzeczy winien mieć zastosowanie, na zasadzie art. 77 ust. 2 Konstytucji RP, zakaz zamykania drogi sądowej w przypadku wydania przez prokuratora decyzji na podstawie art. 87 § 3 k.p.k., tym bardziej że decyzja ta wydawana jest na podstawie

¹⁸ R.A. Stefański, S. Zabłocki, w: eidem, *Kodeks postępowania karnego. Tom II...*, op. cit., art. 171, por. także M. Piech, *Odmowa dopuszczenia do udziału...*, op. cit., s. 323–332; K. Eichstaedt, w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2025, art. 87.

¹⁹ *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 87*, red. J. Zagrodnik, M. Burdzik, op. cit. i pow. tam stanowiska doktryny.

²⁰ Dopuszczenie pełnomocnika nie wymaga natomiast żadnej pozytywnej decyzji – por. i szerzej R.A. Stefański, S. Zabłocki, w: eidem, *Kodeks postępowania karnego. Tom II...*, op. cit., art. 171.

²¹ Zaakcentować należy, że w postępowaniu sądowym sąd w tym przedmiocie wydaje postanowienie, które nie jest w ogóle zaskarżalne.

²² Por. i szerzej M. Kolendowska-Matejczuk, *Zaskarżalność rozstrzygnięć incydentalnych uregulowanych w Kodeksie postępowania karnego w świetle standardów konstytucyjnych. Rozważania systemowe*, Warszawa 2018, s. 430 i n.

²³ Projekty wstąpięń Rzecznika Praw Obywatelskich z 15 września 2014 r. i z 12 października 2018 r. sporządziła Autorka niniejszej publikacji.

²⁴ https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Do_MS_ws_odmowy_dopuszczenia_pelnomocnika_osoby_niebedacej_strona.pdf; <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Wyst%C4%85pienie%20do%20Ministra%20Sprawiedliwo%C5%9Bci%20w%20sprawie%20pe%C5%82nomocnika%20osoby%20nie%20b%C4%99d%C4%85cej%20stron%C4%85%20post%C4%99powania.pdf> (dostęp: 20.03.2025).

ocennych przesłanek²⁵. Dodatkowo Rzecznik wskazał, że art. 87 § 3 k.p.k. może jednocześnie naruszać postanowienia dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności oraz uzupełniającej ją dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania, w zakresie, w jakim ma zastosowanie do osób, które jako świadkowie nie były początkowo podejrzаныmi lub oskarżonymi, ale zyskały tę rolę procesową w czasie przesłuchania przez policję lub inny organ ścigania, co tym samym powinno oznaczać ochronę konstytucyjną ze względu na treść art. 41 i 42 ust. 2 Konstytucji RP. Według dyrektyw prawo dostępu do adwokata powinno przysługiwać również osobom innym niż podejrzani lub oskarżeni, a odpowiednim środkiem w wypadku naruszenia ich praw powinno być zażalenie do sądu²⁶.

Do tej pory postulat ten nie został uwzględniony, pomimo pozytywnej opinii Komisji Kodyfikacyjnej z dnia 12 grudnia 2014 r., która poparła stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich w tym zakresie, i jak wskazał Minister Sprawiedliwości w piśmie skierowanym do Rzecznika z dnia 13 maja 2015 r., zmiana dotycząca art. 87 § 3 k.p.k. miała być wzięta pod uwagę przy pracach nad kolejną nowelizacją Kodeksu postępowania karnego. Rzecznik Praw Obywatelskich na przestrzeni lat podkreślał, że należałoby zaproponować zatem rozwiązanie, które zostało wyartykułowane w ww. opinii Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego z 2014 r., będące odwzorowaniem zażalenia na odmowę wszczęcia i umorzenia postępowania przygotowawczego, polegające na skierowaniu zażalenia do prokuratora bezpośrednio przełożonego z obowiązkiem przekazania tego środka bezpośrednio do sądu w razie nieuwzględnienia zażalenia. Jest to rozwiązanie przyspieszające postępowanie wadliwe, a jednocześnie nadal umożliwiające prokuratorowi konwalidowanie wadliwej decyzji, bez potrzeby uruchamiania instancji sądowej²⁷.

Postulat zmiany art. 87 § 3 k.p.k. wysunęła w ostatnim czasie także Naczelna Rada Adwokacka w zakresie zagwarantowania osobom niebędącym stronami w postępowaniu karnym – w tym świadkom i pokrzywdzonym – prawa do ustanowienia pełnomocnika bez konieczności uzyskiwania zgody organów procesowych. Argumentacja NRA w zasadniczym zakresie pokrywa się zatem z postulatami wysuwanymi przez Rzecznika Praw Obywatelskich, jednakże proponowane rozwiązanie

²⁵ Podkreślić należy, że problematyka ta stała się przedmiotem postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym ze skargi konstytucyjnej w sprawie ozn. sygn. SK 44/15, jednakże TK umorzył sprawę z przyczyn formalnych. Dla porządku wskazać wypada, że Rada Ministrów i Prokurator Generalny przedstawili pisemne stanowiska o zgodności art. 87 § 3 k.p.k. z Konstytucją, natomiast Sejm RP wnosił o umorzenie postępowania – por i szerzej <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?&pokaz=dokumenty&sygnatura=SK%2044/15> (dostęp: 20.03.2025).

²⁶ <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-odwolanie-sad-odmowa-ustanowienia-pelnomocnika-osoby-niebedacej-strona-ms> (dostęp: 20.03.2025).

²⁷ DL-III-072-9/15/1.

przedstawionego problemu jest nieco inne. Projekt NRA zakłada bowiem zmianę art. 87 § 2 k.p.k. w brzmieniu „osoba niebędąca stroną może ustanowić pełnomocnika. Niestawiennictwo pełnomocnika na terminie czynności procesowej nie stanowi przeszkody w jej przeprowadzeniu” oraz uchylecia § 3 art. 87 k.p.k.²⁸ Jak wskazała NRA, zmiana ta zagwarantowałaby osobie niebędącej stroną postępowania realne prawo do korzystania z pomocy prawnej, bez arbitralnej decyzji organów procesowych, poprzez wyeliminowanie regulacji, która pozostawia dużą swobodę decyzyjną organom postępowania, co może prowadzić do ograniczania prawa do pomocy prawnej. Proponowana zmiana usunie wątpliwości interpretacyjne i wyeliminuje możliwość arbitralnego ograniczania dostępu do pełnomocnika, co z kolei doprowadzi do pełnej realizacji art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, który stanowi, że każda osoba ma prawo do porady prawnej oraz pomocy przedstawiciela w postępowaniu karnym, a także do zgodności uregulowań Kodeksu postępowania karnego z dyrektywami UE nr 2013/48/UE, dotyczącej prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym, i nr 2016/1919/UE w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych. Zmiany te pozwolą na lepsze zabezpieczenie praw osób, które mogą stać się podejrzanymi lub oskarżonymi w toku postępowania, ale na początkowym etapie występują jedynie jako świadkowie. Brak zapewnienia im pomocy prawnej może prowadzić do sytuacji, w której ich status procesowy zmienia się nagle, a oni sami nie są odpowiednio przygotowani do obrony swoich praw. Przyjęcie proponowanych przepisów wzmocni zatem prawo do pomocy prawnej dla osób niebędących stronami w postępowaniu karnym, zwiększy standard rzetelnego procesu karnego, umożliwi pełną realizację prawa do obrony, wyeliminuje arbitralność organów procesowych w kwestii dopuszczenia pełnomocnika i zapewni zgodność polskiego prawa z unijnymi standardami. Jednocześnie NRA wskazała, że projektowana zmiana nie pociągnie za sobą dodatkowych kosztów dla budżetu państwa²⁹.

Projekt NRA należy jednak, w moim przekonaniu, ocenić negatywnie. Odnosząc się bowiem do proponowanej przez NRA zmiany, wskazać, po pierwsze, należy, że postulaty w tym zakresie wysuwane były już w literaturze przedmiotu³⁰ i w zasadniczej mierze – w części dotyczącej argumentacji dotyczącej niezgodności obecnego rozwiązania z Konstytucją i standardami międzynarodowymi – nie budzą zastrzeżeń, jednakże nie można zgodzić się z uzasadnieniem projektu NRA w zakresie braków dodatkowych kosztów dla budżetu państwa w przypadku wprowadzenia w życie projektowanej zmiany. O ile jeśli przyjąć, jak było to podniesione powyżej, że do pełnomocnictwa z art. 87 k.p.k. stosuje się odpowiednio przepisy z art. 78 k.p.k., to koszty związane z przydzielaniem pełnomocników z urzędu dla osób innych

²⁸ Uchwała NRA nr 623/2025 z dnia 20 marca 2025 r. w sprawie złożenia w interesie publicznym petycji dotyczącej zmiany art. 87 Kodeksu postępowania karnego.

²⁹ <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/nra-skierowala-projekt-zmiany-kodeksu-postepowania-karnego-w-sprawie-prawa-do-ustanowienia-pelnomocnika-dla-osob-niebedacych-stronami/> (dostęp: 20.03.2025).

³⁰ M. Piech, *Odmowa dopuszczenia do udziału...*, op. cit., s. 323–332. Autor alternatywnie postuluje możliwość zaskarżenia postanowienia sądu w przedmiocie niedopuszczenia pełnomocnika na etapie postępowania sądowego.

niż strony postępowania mogą znacznie obciążyć budżet państwa, co z kolei może stanowić istotną przeszkodę dla przyjęcia rozwiązań proponowanych przez NRA.

Zastanowić się ponadto, w moim przekonaniu, należy nad tym, czy eliminacja jakichkolwiek przesłanek dopuszczenia do procesu pełnomocników osób niebędących stronami, przy założeniu, że stosuje się do nich art. 78 k.p.k., nie będzie wpływać na przewlekłość postępowania, zgadzając się jednocześnie z poglądem, że usprawiedliwieniem ograniczeń w prawach konstytucyjnie zagwarantowanych nie może być potrzeba „uspokojenia sędziów i prokuratorów przed obawą inwazji adwokatów”³¹. Nietrudno jednak wyobrazić sobie sytuację, w której chociażby na etapie postępowania przygotowawczego występuje kilkudziesięciu świadków, składających wnioski o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu, co w konsekwencji może wręcz torpedować prowadzenie postępowania. Można byłoby zatem zaproponować zmianę postulowaną przez NRA z uzupełnieniem projektowanego przepisu o założenie, że do tej sytuacji nie ma zastosowania art. 78 k.p.k. Projektowany przepis art. 87 § 2 k.p.k. mógłby brzmieć „osoba niebędąca stroną może ustanowić pełnomocnika. Niestawiennictwo pełnomocnika na terminie czynności procesowej nie stanowi przeszkody w jej przeprowadzeniu. Do pełnomocnika ustanowionego w tym przepisie nie stosuje się art. 78 kodeksu postępowania karnego”, przy jednoczesnym uchyleniu § 3 art. 87 k.p.k. Jednakże wyeliminowanie możliwości ustanowienia pełnomocnika z urzędu dla osób, których nie stać na ustanowienie pełnomocnika z wyboru, mogłoby z kolei doprowadzić do postawienia zasadnego zarzutu naruszenia konstytucyjnie zagwarantowanego prawa do równego traktowania, skoro jednych stać by było na takiego pełnomocnika, a innych – znajdujących się w takiej samej lub podobnej sytuacji procesowej – już nie. Ponadto nielimitowany dostęp pełnomocników do procesu karnego może naruszać dobro śledztwa czy dochodzenia jeszcze z jednego powodu. Postępowanie przygotowawcze ze swej istoty objęte jest tajemnicą i z uwagi na dobro śledztwa czy dochodzenia, dostęp na tym pierwszym etapie procesu karnego do pewnego zakresu informacji jest mocno ograniczony czy wręcz wyłączony. Dopuszczenie zatem pełnomocnika do określonej czynności procesowej może stanowić jednocześnie o ujawnieniu temu pełnomocnikowi informacji z postępowania przygotowawczego. Sam zakres pytań kierowanych do świadka może już ujawniać informacje ze śledztwa czy dochodzenia. Nie można natomiast wykluczyć sytuacji, że ten sam pełnomocnik będzie reprezentował kilku świadków w sprawie czy jednocześnie bronił podejrzanego. Muszą zatem istnieć mechanizmy przeciwdziałające wykorzystywaniu omawianej w niniejszej publikacji instytucji do naruszeń zasad i celów postępowania przygotowawczego.

Rekapitulując, wskazać należy, że:

1. Brak jest jasnych kryteriów dopuszczenia do procesu karnego pełnomocnika osoby niebędącej stroną, poprzez sformułowanie w art. 87 § 3 k.p.k. niejasnych i ocennych kryteriów, które nie są zdefiniowane na gruncie Kodeksu karnego i Kodeksu postępowania karnego.

³¹ Por. R.A. Stefański, S. Zabłocki, w: *eidem, Kodeks postępowania karnego. Tom II...*, op. cit., art. 171. Por. także S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 1998, s. 193.

2. Kryteria te wypełniane są przez prokuratora stosującego w praktyce, w postępowaniu przygotowawczym rozwiązanie z art. 87 § 3 k.p.k.
3. Decyzje wydawane na podstawie art. 87 § 3 k.p.k. nie podlegają zaskarżeniu do Sądu.
4. Decyzje te mają wpływ na konstytucyjnie chronione prawa osób będących w orbicie zainteresowania organów ścigania.
5. Nielimitowany dostęp pełnomocników osoby niebędącej stroną do postępowania przygotowawczego może naruszać prawnie chronione dobro postępowania na tym etapie procesu karnego.
6. *De lege ferenda* należałoby zatem poprzeć postulat wysuwany przez Rzecznika Praw Obywatelskich i Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego w zakresie przyznania zażalenia na odmowę dopuszczenia do procesu karnego pełnomocnika osoby niebędącej stroną, polegającego na skierowaniu zażalenia do prokuratora bezpośrednio przełożonego z obowiązkiem przekazania tego środka bezpośrednio do sądu w razie nieuwzględnienia zażalenia.
7. Proponowane rozwiązanie przyspieszy postępowanie wпадkowe, a jednocześnie nadal umożliwi prokuratorowi konwalidowanie wadliwej decyzji, bez potrzeby uruchamiania instancji sądowej, a jednocześnie spełnia standardy konstytucyjne i międzynarodowe, przy jednoczesnej możliwości wypełnienia w drodze wykładni sądowej przesłanki „interesu” z art. 87 k.p.k.

BIBLIOGRAFIA

- Bieńkowska E., *Pokrzywdzony w postępowaniu karnym po zmianach z dnia 11 marca 2016 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 10.
- Czerwińska D., *Porozumienia procesowe w sprawach karnych. Między sprawnością a sprawiedliwością*, Warszawa 2024.
- Eichstaedt K., w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2025, art. 87.
- Gajda-Roszczyńska K., *Udział podmiotów innych niż materialnie uprawnione jako stron w procesie cywilnym a kryterium interesu prawnego – zagadnienia wybrane*, „Polski Proces Cywilny” 2015, nr 3.
- Kolendowska-Matejczuk M., *Zaskarżalność rozstrzygnięć incydentalnych uregulowanych w Kodeksie postępowania karnego w świetle standardów konstytucyjnych. Rozważania systemowe*, Warszawa 2018.
- Lachowski J., Laskowska-Hulisz A., *Stosowanie przepisów obowiązujących w postępowaniu cywilnym do postępowania karnego w kwestiach dotyczących pełnomocnika oraz zabezpieczenia*, „Przełęcz Sądowy” 2019, nr 10.
- Lisińska J., *Podmioty uprawnione do ustanowienia pełnomocnika w procesie karnym*, „Palestra” 2014, nr 7–8.
- Paprzycki L.K., w: J. Grajewski, S. Steinborn, L.K. Paprzycki, *Komentarz aktualizowany do art. 1–424 Kodeksu postępowania karnego*, LEX/el. 2015, art. 171.
- Piech M., *Odmowa dopuszczenia do udziału w postępowaniu pełnomocnika osoby niebędącej stroną*, w: *Kluczowe problemy procesu karnego*, red. P. Hofmański, Warszawa 2011.
- Stefański R.A., w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do art. 1–166*, red. S. Zabłocki, Warszawa 2017, LEX/el. 2017, art. 87.

Stefański R.A., *Pełnomocnik w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 2.

Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 1998.

Witkowska K., *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 9.

Zagrodnik J., Burdzik M., w: S. Głogowska, J. Karaźniewicz, M. Klejnowska, N. Majda, I. Palka, K. Sychta, K. Żyła, J. Zagrodnik, M. Burdzik, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024, LEX/el. 2024, art. 87.

Cytuj jako:

Kolendowska-Matejczuk M., *Pełnomocnik osoby niebędącej stroną w postępowaniu przygotowawczym*, „Ius Novum” 2026, nr 2(20), s. 30–40. DOI: 10.26399/iusnovum.v20.2.2026.15/m.kolendowska-matejczuk